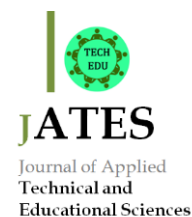

<http://jates.org>

Journal of Applied
Technical and Educational Sciences
jATES

ISSN 2560-5429

**Review of the Book Entitled “Sustainability Education
Guide for Secondary and Higher Education Institutions” by
Ferenc Mónus**

György Kónya^a, Noémi Szállassy^b

^aGrammar School of Diósgyőr, Kiss Táborkok St. 42., Miskolc 3534, Hungary, konyagy@freemail.hu

^bBabeş-Bolyai University, Department of Pedagogy and Applied Didactics, Str. Motilor 11, Cluj Napoca, Romania, noemi.szallassy@ubbcluj.ro

Abstract

The book entitled Sustainability Education Guide for Secondary and Higher Education Institutions was published in December 2020 by the Center of Higher Educational Research and Development (CHERD) of the University of Debrecen. The book is intended to support the work of professionals working in secondary and higher education, as well as in education policy and development; it may be useful to anyone interested in education of sustainable development (ESD). In the volume, the author focuses on pedagogy of sustainability and on dissemination of an environmentally conscious approach. In the light of national and international researches, the author thoroughly analyses the situation of ESD in Hungary, he gives a deep insight into its drivers and barriers, and to the potential pathways of the development of ESD. The book calls for integration of the pronounced sustainability approach into the curricula, and for the need of a pedagogical renewal. This comprehensive review is important from both practical and a theoretical points of view; it is freely available for download in electronic format.

Keywords: education for sustainability; environmental education; public education; higher education; pedagogical renewal;

**Recenzió A fenntarthatóságra nevelés trendjei, lehetőségei
és gyakorlata a közép- és felsőoktatásban című könyvről
(szerzője: Mónus Ferenc)**

Kónya György^a, Szállassy Noémi^b,

^aDiósgyőri Gimnázium, 3534, Miskolc, Kiss Táborkok út 42., Magyarország, konyagy@freemail.hu

^bBabeş-Bolyai Tudományegyetem, Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézet, Str. Motilor 11, Cluj Napoca, Romania, noemi.szallassy@ubbcluj.ro

Absztrakt

A fenntarthatóságra nevelés trendjei, lehetőségei és gyakorlata a közép- és felsőoktatásban című, a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD) gondozásában 2020 decemberében megjelent monográfia a közép- és felsőoktatásban, valamint az oktatásfejlesztésben

dolgozó szakemberek munkáját hivatott segíteni. Egy olyan átfogó jellegű mű, amely minden érdeklődő számára hasznos, aki a fenntarthatóságra neveléssel foglalkozik vagy szeretne a későbbiekben foglalkozni. A kötetben a szerző középpontba helyezi a fenntarthatóság pedagógiáját, a környezettudatos szemléletmód terjesztését. A hazai és nemzetközi kutatási eredmények fényében elemzi az említett oktatási szinteken a fenntarthatóságra nevelés hazai helyzetét, javaslatokkal segíti a fejlesztését, feltárja a mozgató rugókat és az akadályozó tényezőket. Felhívja a figyelmet a fenntarthatósági szemlélet képzési tartalmakba való integrálásának, továbbá a pedagógiai megújulásnak a fontosságára. A kötet hiánypótló széleskörű áttekintés, gyakorlati és elméleti szempontból is jelentős, elektronikus formátumban bárki számára ingyenesen elérhető, letölthető.

Kulcsszavak: fenntarthatóságra nevelés; környezeti nevelés; közoktatás; felsőoktatás; pedagógiai megújulás

1. Bevezetés

A Mónus Ferenc által jegyzett A fenntarthatóságra nevelés trendjei, lehetőségei és gyakorlata a közép- és felsőoktatásban című monográfia a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD) Oktatókutatók Könyvtára sorozat részeként 2020 decemberében jelent meg a Kapitális Nyomdaipari Kft. gondozásában. Szakmai lektorai Bodáné Kendrovics Rita az Óbudai Egyetem oktatási dékánhelyettese, a Környezetmérnöki és Természettudományi Intézet igazgatója, és Varga Attila az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Ember–Környezet Tranzakció Intézetének tudományos főmunkatársa. A könyv az Oktatókutatók könyvtárának 9. kötete, amely elektronikus változatban mindenki számára ingyenesen elérhető és letölthető az alábbi honlapról (www.sites.google.com/view/esd-book-2020/).

Az ajánlott szakirodalmi forrásokat a szerző két csoportba osztotta. A környezeti nevelésről és a társadalmi átalakulásról szól 12 ajánlott forrás, míg a biológiai sokféleséggel és a kihalási folyamatokkal foglalkozik 4 közérthető forrás. A könyv elkészítése során összesen 322 hazai és nemzetközi szakirodalmi forrás felhasználására került sor.

A monográfia központi témája a fenntarthatóságra nevelés, amivel a kutatók oly gyakran foglalkoznak napjainkban. Felhívja a figyelmet, hogy tennünk kell valamit azért, hogy az életfeltételeinket is biztosító természetet megvédjük, a saját környezetünkért felelős szemlélet kialakítását az oktatás minden szintjén kiemelten kezeljük. Az oktatásban változást hangsúlyoz, mivel olyan széles látókörű szakemberekre és az őket képző módszertanilag is felvértezett pedagógusokra, felsőoktatási oktatókra van szükség, akik segítségével, iránymutatásával a felnövő generációk a környezetükért felelősséget vállalva élhetik életüket. A következő generációknak másféle tudásra és a környezethez teljesen más viszonyulásra lesz szükségük. Fontos a negatív környezeti folyamatok lelassítása. A szerző kiemeli, hogy az oktatás különböző szintjein megvalósuló fenntarthatóságra nevelés akkor lehet sikeres, ha a társadalmi működési keretek folyamatosan hozzájárulnak a felelős magatartás megerősítéséhez. Fűzné

Kószó Mária, a Szegedi Tudományegyetem Pedagógusképző Karának docensének szavaival élve: „A huszonnegyedik óra utolsó perceiben járunk. A világ mégis úgy tesz, mintha minden a legnagyobb rendben volna” (Marton, 2014).

2. A fenntarthatóság pedagógiája

A könyvben a fenntarthatóságra nevelés a módszertani megújulás úttörőjeként jelenik meg. A szakemberek az elmúlt évtizedekben sokat tettek azért, hogy a hazai oktatásban a környezeti/fenntarthatóságra nevelés széles körben elterjedjen. Az oktatás szabályozó dokumentumaiban, a Nemzeti Alaptantervekben (2003, 2007, 2012, 2020) a fenntarthatóságra nevelés, mint kiemelt nevelési cél folyamatosan jelen van, amit minden tantárgy tanításánál lehet, és a szerző szerint szükséges is volna alkalmazni. A gyakorlati megvalósítással sajnos még mindig probléma van, hiszen az ilyen jellegű neveléssel főleg a természettudományos tárgyak pedagógusai foglalkoznak, míg más tárgyak keretein belül akár a fenntarthatósági elvekkel éppen ellentétes szellemiség is érvényesülhet (ld. Bokor 2015, p. 7). Hasonló aránytalanságok és következetlenségek találhatók a felsőoktatási képzésekben is.

A hazai oktatási rendszer teljesítményét a nemzetközi felméréseken elért eredmények mutatják. A magyar diákok számos területen el vannak maradva az OECD átlagtól és az eredmények évről évre romlanak. Az aggasztó adatok miatt szükség lenne az oktatási rendszer megújítására, hatékonyabb tanulási stratégiák kidolgozására, probléma-orientáltabb tanulási-tanítási folyamatok elterjedésére, annak érdekében, hogy a tanulók a mindennapi életben használható tudást szerezzenek. A hosszútávú felelős gondolkodás kialakításán túl, ehhez a módszertani megújuláshoz is nagy segítséget jelentene a fenntarthatóságra nevelés szélesebb körben való alkalmazása az oktatás minden szintjén, az óvodától a felsőoktatásig.

3. A könyv felépítése

A könyv magyar nyelven íródott. Az előszót és a vezetői összefoglalót követően nyolc fejezet található a 198 számozott oldalon.

Az első fejezet a *Pandák, jegesmedvék, matematika – A fenntarthatóságra nevelés mint a módszertani megújulás úttörője* címet kapta. A szerző kiemeli, hogy a hazai oktatás a nemzetközi méréseken egyre rosszabbul teljesít, amin változtatni kell. Az oktatási rendszer és a pedagógiai módszerek megújítására van szükség, amiben nagy segítséget jelenthetne a környezeti és a fenntarthatóságra nevelés, ugyanis erről az irányzatról számos tanulmány igazolja, hogy a matematikai, szövegértési, probléma-megoldási kompetenciáktól kezdve a

legkülönbözőbb szociális kompetenciáig számos kompetenciaterületen eredményesebbé teszi az oktatást (SEER, 2000, 2005; Rickinson, 2004; Maller, 2005; Malone, 2008; Dillon & Dickie, 2012). A fenntarthatóság pedagógiájának alkalmazása az oktatási rendszer minden szintjén hozzájárulhatna a tanulási eredmények javulásához. A fenntarthatóságra nevelésnek a tantárgyközi tanulás és tanítás fejlesztésében nagy szerepe lehet, de sajnos az interdiszciplináris oktatás hazánkban még gyerekcipőben jár. A fejezet tárgyalja, hogy azokban az oktatási intézményekben, amelyekben a fenntarthatóság pedagógiája hangsúlyosan megjelenik, sokkal innovatívabbak a pedagógusok és a diákok, az oktatók és a hallgatók is.

A második fejezet *a fenntarthatóság pedagógiájának kudarcait és sikereit* írja le. Az első három bekezdés pesszimistább hangvételű, mely a kudarccokat emeli ki. Annak ellenére, hogy az elmúlt ötven évben a fenntarthatóságra nevelés megjelent az oktatás különböző szintjein, egyre több kutató foglalkozik a kérdéssel, és egyre több tanulmány jelenik meg a témában, mégsem mondhatjuk, hogy igazán nagy sikereket tudott elérni az emberiség a fenntarthatóbb útra való áttérésben. Rávilágít, hogy olyan problémákról szólnak a hírek, amelyeknek a megoldására már évtizedekkel ezelőtt felhívták a figyelmet, a természeti környezet pusztulását megállítani nem sikerült, sőt a környezetünk kizsákmányolása csak fokozódik. Tárgyalja, hogy a nemzetközi politikában, a nagyvállalatok működésében, az oktatásban egyre nagyobb szerepet kap a fenntarthatóság. A fejezet további részében a fenntarthatóságra neveléssel foglalkozó hazai és nemzetközi kutatások eredményeit sorakoztatja fel a szerző.

A következő fejezet egy fontos kérdés dilemmájába vezeti be az olvasót. *Környezeti nevelés és/vagy fenntarthatóságra nevelés?* Az elmúlt években már sokan, sok tanulmányban megfogalmazták és pontosították mindkét fogalmat. A szerző célja a könyvben nem az, hogy új magyarázatokat, definíciókat adjon ezekre a fogalmakra, hanem hogy gondolkodásra készítse az olvasót.

A *Körkép: a fenntarthatóságra nevelés hangsúlyai Magyarországon* című fejezetben betekintést nyerünk a hazai környezeti nevelés történeti áttekintésébe, először a közoktatás szabályozásának tükrében. A szerző megállapítja, hogy a Nemzeti Alaptanterv bár kiemelt célként kezeli a fenntarthatóságra nevelés kérdéseit, összességében nem minden esetben következetes. A kérdéskör – fontosságát tekintve – lehetne jóval hangsúlyosabb is, továbbá a Nemzeti Alaptantervben kitűzött célok megvalósítása esetleges és nem ellenőrzött. Jelentős pozitív változásként említi továbbá, hogy a 2020-ban minősítési eljárásban résztvevő pedagógusok részére készült, 2019. júniustól hatályos pedagógus minősítési útmutatóba a minősítés alapjául szolgáló kompetenciák közé bekerült a környezeti és fenntarthatóságra nevelési pedagóguskompetencia. Arról is olvashatunk a fejezetben, hogy az iskolákban a

környezeti és fenntarthatóságra nevelés pedagógusfüggő és sok esetben vezetőfüggő is (későbbi alfejezetek tanúsága szerint hasonlóan van ez a felsőoktatásban is). Emiatt az egyes intézmények között nagy különbségek lehetnek a környezeti nevelés megvalósításában. A fejezet rávilágít arra a problémára is, hogy komplexebb munkára van szükség ahhoz, hogy környezettudatos állampolgárok legyenek a közoktatásból és a felsőoktatásból kikerülő diákok. A szerző külön alfejezetben mutatja be a fenntarthatóság pedagógiájának hangsúlyosságát a közép- és a felsőoktatásban. Konklúzióként vonja le, hogy a fenntarthatóságra nevelés elemei megjelennek az oktatás különböző szintjein, de a megvalósulás nem elég hangsúlyos. Végül egy külön alfejezetben a lakosság természeti környezet iránti érzékenységét, környezettudatosságát feltáró kutatási eredményeket foglalja össze.

A *Bepillantás a középiskolai padokba* című fejezet felvázolja a hazai és nemzetközi kutatások eredményeit. A kutatások között helyet kapnak a szerzőnek a középiskolai, ill. felsőoktatási szegmensben végzett kutatásai is (Mónus 2019, 2021; Mónus & Császár 2016; Mónus & Kiss 2019a,b; Mónus & Lechner 2017). Rávilágít a középiskolai fenntarthatóságra nevelés hiányosságaira, de pozitív példákkal is szolgál, melyek bizonyítják, hogy kitartó oktató, nevelő munkával lehet ezen a téren is sikereket elérni. A fejezet kitér a szocio-kulturális kontextusokra is, továbbá a fenntarthatóságra nevelés egész intézményes lehetőségeire, részletesen bemutatva a hazai és nemzetközi ökoiskola hálózatokat és az ezekkel kapcsolatos kutatásokat is. A fejezet végén olyan linkek és könyvek listáját találja az olvasó, amely hasznos lehet a pedagógusok számára a fenntarthatóságra nevelésben.

Lassan zöldülő felsőoktatás. A fejezet címéből arra következtethetünk, hogy az egyetemeken még lassabban megy végbe a fenntarthatóság pedagógiájának térhódítása, mint a középiskolában. Bár szinte minden felsőoktatási intézményben zajlanak szemléletformálással kapcsolatos erőfeszítések, megkezdődött több szak esetén a tananyagi integráció, a szerző szerint mégis néhány speciális szaktól eltekintve, nagyon sok még a tennivaló. A felsőoktatás speciális szerepe a fenntartható társadalmakra való áttérésben szóló rész kiemeli, hogy az egyetemek modellként szolgálhatnak oktatási intézmények, vállalatok, vállalkozások számára (Lükő, 2010), másrészt közvetlenül humán erőforrást és leendő vezetőket szolgáltatnak a legtöbb szektorba, így kulcsszerepük megkérdőjelezhetetlen. A szerző felsorakoztatja a hazai felsőoktatási intézmények fenntarthatósági kezdeményezéseit, melyek jó például szolgálnak a jövőben mások számára, továbbá segíthetik az intézmények közötti együttműködéseket. Az előzőek mellett érdemes kiemelni az egyetemek szerepét a régiós (és gyakran a nemzeti) fenntarthatósági átalakulásban, a fenntarthatóság szempontjából előre mutató változásokban.

Egy-egy egyetem innovatív munkája, szemlélete, tevékenysége jelentősen erősítheti a régiós szintű fenntarthatósági innovációs folyamatokat.

A **hálózatok szerepét** a fenntarthatóságra nevelésben a hetedik fejezet dolgozza fel. A hálózatokba való bekapcsolódás jó hatással van a hatékonyságra és az információ terjedésére (Raub & Weesie, 1990; Kitsak et al., 2010). A civil szervezetek (Magyar Környezeti Nevelési Egyesület – MKNE, Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete, Zöld Diákönkormányzatok Hálózata), az ökoiskolák hálózata vagy a Fenntarthatósági Témahét, az Iskolakert Program, az Iskolazöldítés, az EU Comenius programja által támogatott Valós Környezeti Tanulás Hálózat (Real World Learning Network) és egyéb konferenciák, workshop-ok mind részei lehetnek egy olyan hálózatos megközelítésnek, melynek középpontjában a fenntarthatóságra nevelés szemlélete áll.

A szerző egy külön fejezetet szánt az **irányelvek, ajánlások** felsorakoztatásának. A közép- és felsőoktatás vezetőire, menedzsmentjére, oktatóira, illetve az intézményben tanuló diákokra, hallgatókra, valamint az oktatás szabályozói és fejlesztői számára külön-külön sorol fel ajánlásokat, melyek segítséget, kiindulási pontokat jelenthetnek a fenntarthatósági kezdeményezésekhez.

A monográfia **Utószavában** megismerjük a szerző, érzelmi megnyilvánulásuktól sem mentes, ökológus szakmai szemszögét. Az utószót a Köszönetnyilvánítás, majd az Ajánlott és a Felhasznált irodalmak felsorolása követi.

4. Összegzés

A könyv áttekintést nyújt a fenntarthatóságra nevelés pedagógiájának jelen helyzetéről. A monográfia céljának megfelelően számos kutatási eredménnyel, ismerettel és ajánlással látja el az olvasót, legyen az középiskolai tanár, egyetemi oktató, oktatáskutató vagy hétköznapi érdeklődő. A számos elméleti ismeret mellett, a könyv a gyakorlatban is hozzásegíti olvasóit, hogy a fenntarthatósági kompetenciák fejlesztésében rejlő potenciált a jelenlegieknél jóval hatékonyabban ki tudják használni hazai oktatási rendszerben, továbbá az oktatási intézmények regionális és lokális katalizátor szerepének teret tudjanak engedni.

Irodalomjegyzék

Bokor, T. (2015). A fenntartható fejlődésre nevelés lehetőségei. (*kézirat*) <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2882/> (letöltés: 2021.04.19.)

- Dillon, J., & Dickie, I. (2012). Learning in the Natural Environment: Review of social and economic benefits and barriers. Natural England Commissioned Reports, 92.
- Kitsak, M., Gallos, L. K., Havlin, S., Liljeros, F., Muchnik, L., Stanley, H. E., & Makse, H. A. (2010). Identification of influential spreaders in complex networks. *Nature physics*, 6(11), 888-893.
- Lükő, I. (2010). Felsőoktatás. In: Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia, Alapvetés (szerk.: Vásárhelyi, J.). Magyar Környezeti Nevelési Egyesület. pp. 265-274.
- Maller, C. (2005). Hands on contact with nature in primary schools as a catalyst for developing a sense of community and cultivating mental health and wellbeing. *Eingana: a journal of environmental education.*, 28(3), 17-22.
- Malone, K. (2008). Every Experience Matters: An evidence based research report on the role of learning outside the classroom for children's whole development from birth to eighteen years. Report commissioned by Farming and Countryside Education for UK Department Children, School and Families, Wollongong, Australia.
- Marton Á. (2014). „A szén és a Nap c. interjú Fűzné Dr. Kószó Máriával. *Új Köznevelés*, 70(10), 25-27.
- Mónus F. (2019). Comparing environmental awareness of Hungarian students in secondary schools with different socio-economical background. *J. Technical & Educational Sciences*, 9(1): 17-27.
- Mónus, F. (2021). Environmental perceptions and pro-environmental behavior—comparing different measuring approaches. *Environmental Education Research*, 27(1): 132-156.
- Mónus F., Császár E. (2016). Középiskolás diákok környezettudatosságának változása az iskolai évek alatt két megyénkben. *Edu Szakképzés,-és Környezetpedagógiai szakfolyóirat*, 6. évf./1.szám: 47-53.
- Mónus, F., Kiss, F. (2019a). Erdei iskoláztatás szerepe a Nyíregyházi Egyetem pedagógus képzésében – javaslatok az erdei iskolai programok kutatásához. *J. Technical & Educational Sciences*, 9(3), 50-63.
- Mónus, F., Kiss, F. (2019b). Fenntarthatóságra nevelés a Nyíregyházi Egyetemen. In: Kovács, Z., Minya, K. (szerk.) Inter- és multidiszciplináris kutatások a Nyíregyházi Egyetemen. Nyíregyháza, pp. 173-187.
- Mónus F., Lechner C. (2017). An innovative way in education for sustainable development: e-School4s – e-school for sustainability in the Danube region. *J. Technical & Educational Sciences*, 7(4): 89-96.
- Raub, W., & Weesie, J. (1990). Reputation and efficiency in social interactions: An example of network effects. *American journal of sociology*, 96(3), 626-654.
- Rickinson, M., Dillon, J., Teamey, K., Morris, M., Choi, M. Y., Sanders, D., & Benefield, P. (2004). A review on outdoor learning. Field Studies Council, Shrewsbury, UK.

SEER – State Education and Environment Roundtable. (2000). California Student Assessment Project: The Effects of Environment-based Education on Student Achievement, Phase One. Poway, CA.

SEER – State Education and Environment Roundtable. (2005). California Student Assessment Project, Phase Two: The Effects of Environment-based Education on Student Achievement. Poway, CA.

Rövid szakmai életrajz

Kónya György felsőfokú tanulmányait a Debreceni Egyetem biológia-földrajz szakán végezte. PhD fokozatát 2020-ban a Soproni Egyetem Roth Gyula Erdészeti és Vadgazdálkodási Tudományok Doktori Iskolában szerezte meg. Kutatási területe a középiskolások környezeti attitűdjét meghatározó tényezők. Tagja a Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesületének (HERA), valamint a Magyar Földrajzi Társaságnak. Jelenleg a miskolci Diósgyőri Gimnázium pedagógusa.

Szállassy Noémi tanulmányait a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem biológia szakán végezte. PhD fokozatát 2006-ban a Debreceni Egyetem Környezettudományi Doktori Iskolában szerezte meg. Kutatási területe a rovarok viselkedéskökológiája, az erdélyi pedagógusok természettudományos tévképzeteinek feltárása. A Kaland'OR Egyesület alapítója és elnöke, tagja számos romániai környezet- és természetvédelmi egyesületnek (Román Madártani Egyesület, Milvus csoport Madártani és Természetvédő Egyesület, Román Rovartani Társaság, DOCEO, Apáthy István Egyesület). Részt vett számos környezeti- és fenntarthatósági nevelési programban és pályázatban, több ilyen jellegű szakmai publikáció és oktatócsomag szerzője. Jelenleg a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézet adjunktusa.